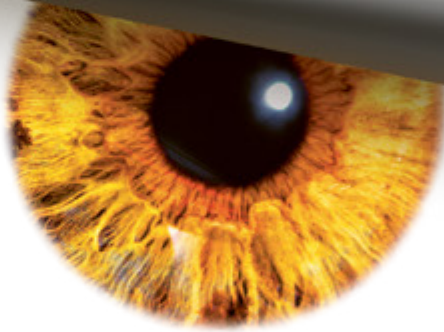

MIKÄ SALALIITTO-
TEORIOISSA KOUKUTTAA?

**MARKUS
TIITTULA**

**TAISTELU
TOTUUDESTA**

JA MIKSI NE PITÄÄ
OTTAA VAKAVASTI?

JOHNNY
Kniga

WSOY:n kirjallisuussäätiö on tukenut kirjan kirjoittamista.

© Markus Tiittula ja Johnny Kniga 2022

Kuvaliitteen kuvat © Markus Tiittula ellei toisin mainita

Johnny Kniga

An imprint of Werner Söderström Ltd

ISBN: 978-951-0-47610-9

Painettu EU:ssa

SISÄLLYS

JOHDANTO: Absurdeista uskomuksista hirvittäviin tekoihin	5
1 - YHDEN TOTUUS ON TOISEN SALALIITTOTEORIA	15
Elämmekö kuvun sisällä?	16
Kuka oli vastuussa kaksoistornien romahduksesta?	27
Onko koronavaikeuksilla jokin salainen tarkoitus?	37
2 - MIKÄÄN EI OLE SATTUMAA	49
Kartta uuteen maailmanjärjestykseen	50
Holokaustista juutalaiseen avaruuslaseriin	59
Illuminati ja muut uuden maailmanjärjestyksen selitysmyytit	67
3 - MIKSI UFOT OVAT ONGELMA, MUTTA JEESUS EI?	81
Salaliittoteoriat uskonnon korvikkeena	82
Uusi maailmanjärjestys kelpaa – jos se perustuu Raamattuun	94
Miten Jumalasta tehtiin koronaskeptikko?	109
4 - KAIKKIEN VEDÄTYSTEN ÄITI	121
QAnonin tie pizzagatesta politiikkaan	122
Miksi amerikkalainen pedofiilijahti kolahti myös Härmässä?	140
Voiko QAnonista syntyä uusi uskonto?	147
Kadonneen bambun metsästäjät vaalivilpin jäljillä	153
5 - NÄIN NÄMÄ ASIAT KOETAAN	173
Obamagate ja muut salaliittoteoriat ilman teoriaa	174
Valeutiset ja sota totuutta vastaan	190
Demokratia vaatii yhteiset faktat	205
6 - MIKÄ SALALIITTOTEORIOISSA KOUKUTTAA?	223
Olemmeko kaikki synnynnäisiä salaliittoteoreetikkoja?	224
Miten sosiaalinen media muuttui mahdollisuudesta uhkaksi?	237
Pääseekö kaninkolosta ulos?	245
EPILOGI: Vältä šakkia kyyhkysen kanssa	255
Viitteet	265
Lähteet ja lisää lukemista	269

JOHDANTO: ABSURDEISTA USKOMUKSISTA HIRVITÄVIIN TEKOIHIN

”Kaiken viisauden alku on tosiasiaain tunnustaminen.”

– JUHO KUSTI PAASIKIVI

”Onko tarina tosi tai ei, se on toinen juttu.

Näin nämä asiat koetaan.”

– RIIKKA SLUNGA-POUTSALO (PS.)

Muutama vuosi sitten internetissä alkoi levitä teoria, jonka mukaan Suomea ei oikeasti ole olemassa. Teorian mukaan Suomen tilalla on vain merta, jonka venäläiset ja japanilaiset ovat jakaneet keskenään kalastusta varten.¹ Helmikuussa 2021 Texasia kohtasi historiallinen talvimyrsky, joka tuhosi osavaltion sähköverkon ja verhosi isot alueet lumikinosten alle. TikTokissa alkoi heti levitä videoita, joissa ihmiset väittivät, että lumi ei ollut aitoa, ja syyttivät kaikesta Bill Gatesia. Todisteeksi tarjottiin sitä, että sytkärillä lämmitetty lumipallo ei sula vaan tummuu.² Erään koomisen teorian mukaan Illuminatin, tuon mystisen salaseuran, päämaja sijaitsee tunneleissa Denverin kansainvälisen lentokentän alla. Vielä koomisemman teoriasta tekee se, että lentokenttä on käyttänyt ”tietoa” jopa omissa mainoksissaan!³ Meille on myös paljastettu, että natsit

6 ovat asuneet Kuussa toisesta maailmansodasta asti⁴ ja että meitä hallitsevat muotoaan muuttavat lisko-olennot, jotka ovat soluttautuneet muun muassa Englannin kuninkaalliseen perheeseen.⁵

Salaliittoteorioita on joka puolella.

Meillä on aina ollut taipumus uskoa asioita, jotka eivät ole totta ja nähdä tapahtumien taustalla mystisiä voimia. Sosiaalinen media on tuonut aiemmin marginaalissa asuneet uskomukset jolkaiseen kännykkään, ja viimeistään koronapandemia on tehnyt selväksi, että salaliittoteoriat vaikuttavat konkreettisesti meidän kaikkien elämään, uskoimme näihin vaihtoehtoihin selityksiin ja ”omiin totuuksiin” tai emme.

”Vuosisatojen ajan oli ihan tavallista uskoa salaliittoteorioihin, ja käytännössä kaikki Yhdysvaltain presidentit George Washingtonista Dwight D. Eisenhoweriin uskoivat niihin.” Näin sanoo saksalaisen Tübingenin yliopiston professori Michael Butter tätä kirjaa varten antamassaan haastattelussa. Butter on tutkinut ilmiötä vuosikausia ja toimittanut aiheesta tuoreen tuhatsivuisen *Routledge Handbook of Conspiracy Theories* -järkele. ”Winston Churchill levitti juutalaisvastaisia salaliittoteorioita 1920-luvulla Britanniassa, ja Saksassa ne olivat valtion virallinen ideologia kaksoista vuotta, joten historiallisesti salaliittoteoriat eivät ole olleet ääri-ilmiö eivätkä ne ole sitä tänä päivänäkään”, Butter jatkaa.

Ilmiön luonne on kuitenkin muuttunut, ja salaliittoteorioita käytetään nyt entistä strategisemmin ja laajemmin. Niitä hyödynnetään, kun halutaan kiistää ilmastonmuutos, demonisoida valanpitäjät, levittää disinformaatiota rokotteista tai väittää tiedotusvälineiden valehtelevan kaikesta. Kyse ei ole vain yksittäisistä villeistä uskomuksista, vaan myös eräänlaisesta mielentilasta ja retorisestä työkalusta.

”Erityisen tärkeää salaliittoteorioiden ymmärtämisestä tulee silloin, kun niillä on vaikutusta poliittiseen keskusteluun, kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa viime vuosina. Kaikki salaliittoteoriat eivät ole vaarallisia, mutta ne voivat johtaa radikalisoitumiseen

ja väkivaltaan ja tietysti myös vahingoittaa demokratiaa”, Butter muistuttaa.

Monet salaliittoteorioista ovat toki lähinnä viihdyttäviä ja saaneet kulttimaineen populaarikulttuurin parissa. Ufoista, okkultismista, salaseuroista ja pyramidien alle kätkeytyistä salaisista koodista tehdyt kömpelöt dokumenttielokuvat ovat vuosikymmeniä olleet television myöhäisillan täytettä; tosi-tv:n, saippuaopperoiden ja ostoskanavien kaltaista aivotonta mutta harmitonta huvia.

Teorioihin kannattaa silti kiinnittää huomiota vähintäänkin eräänlaisina yhteiskunnallisina ilmapuntareina, olivat ne sitten kuinka marginaalisia tai epäjohdonmukaisia tahansa. Ne nimittäin kertovat ihmisten huolenaiheista, ja viihdyttävienkin teorioiden taustalla on samanlaisia ajatuskulkuja kuin yhteiskunnallisesti merkittävimmässä salaliittoteorioissa.

Erytisesti internetin mahdollistamat tehokkaammat tavat levittää salaliittoteorioita ovat tuoneet mukanaan myös aivan uudenlaisia ilmiöitä, kuten QAnonin, jonka seuraajat ovat osallistuneet doktriinin muovaamiseen ja raivon lietsomiseen niin tehokkaasti, että Yhdysvaltain liittovaltion poliisi FBI luokitteli liikkeen lopulta terroriuhkaksi ja sosiaalisen median alustat poistivat lähes kaiken sen sisällön palveluistaan.

Michael Butterin mukaan tässä ei ole kuitenkaan mitään poikkeuksellista: ”Historiallisesti salaliittoteoriat ovat olleet äärimmäisen vaikutusvaltaisia poliittisesti jopa Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa, joissa vasta viime vuosikymmeninä salaliittoteorioita on alettu pitää stigmatisoituna tietona ja ne on liitetty yhteiskunnan marginaaleihin ja jopa mielenterveydellisiin ongelmiin. On kuitenkin hyvä huomata, että tämä ei ole vaikuttanut arabimaihin, afrikkalaisiin maihin tai Keski- ja Itä-Eurooppaan, missä salaliittoteoriat ovat säilyneet täysin hyväksytyinä. Ja silti maissa, joissa tämänkaltaisen tieto leimautuu epäluotettavaksi, kuten Saksassa, Suomessa ja Yhdysvalloissa, salaliittoteoriat saattavat kaikesta huolimatta olla suosittuja. Ne vain muuttuvat sellaiseksi

tiedoksi, jota ei yleisesti hyväksytä, eikä sillä kerää pisteitä akateemisessa maailmassa tai mediassa.”

Jos salaliittoteorioihin suhtautuminen vakavana yhteiskunnallisena ilmiönä tuntuu vaikealta niihin liitettyjen mielikuvituksellisten uskomusten takia, on tärkeä ymmärtää, että kaikki salaliittoteoriat eivät kuitenkaan ole kevyttä huumoria, nettimeemejä ja b-luokan viihteen raaka-ainetta: Holokausti perustui salaliittoteorialle juutalaisten hämäristä juonista, ja sen takana olevat ennakkoluulot ovat yhä voimissaan. Koronaviruksen vaarallisuuden – tai jopa sen olemassaolon – kiistäminen uhkaa koko maailman väestön terveyttä. Donald Trump on levittänyt menestyksekkäästi salaliittoteoriaa, jonka mukaan hän voitti vuoden 2020 presidentinvaalit, vaikka hävisi ne seitsemällä miljoonalla äänellä. ”I Won This Election. By A Lot!” Trump tviittasi kymmenille miljoonille kannattajilleen⁶ ja sai nämä valtaamaan kongressin ja suistamaan yhdysvaltalaisen demokratian vakavimpaan kriisiinsä sitten 1860-luvun sisällissodan.

Salaliittoteorioilla on siis voimaa. Kuten filosofi Voltaire on *Questions sur les Miracles* -teoksessaan vapaasti suomennettuna sanonut, ne, jotka saavat sinut uskomaan älyttömyyksiin, voivat saada sinut tekemään hirmutekoja.

Salaliittoteorioilla on myös kysyntää. Butterin mukaan tutkimukset ovat osoittaneet, että usko salaliittoteorioihin on paljon yleisempää kuin olemme kuvitelleet.

”Saksassa psykologit ovat osoittaneet, että noin kolmasosalla kansasta on taipumus, jota he kutsuvat salaliittomentaliteetiksi. Se ei tarkoita, että kolmasosa saksalaisista olisi jyrkän linjan salaliittouskovaisia. Heitä on ehkä 10–15 prosenttia, mikä sekin on niin paljon, ettei sitä voi selittää mielensairaudella. Yhdysvalloissa joka toisen kansalaisen on tulkittu uskovan ainakin yhteen salaliittoteoriaan”, Butter kertoo.

Salaliittoteorioihin myös kiinnitetään enemmän huomiota, koska niin monet liputtavat niiden puolesta sosiaalisessa mediassa.

”Viisi tai kymmenen vuotta sitten poliitikkojen puheissa ja mediassa ei keskusteltu salaliittoteorioiden vaarallisista piirteistä samalla tavalla kuin nyt”, Butter toteaa ja jatkaa, että ”Yhdysvalloissa ne tietysti saivat myös enemmän valtaa, koska Valkoisessa talossa oli presidentti, joka strategisesti artikuloi salaliittoteorioita ja on jatkanut sitä senkin jälkeen, kun ei ole enää vallassa, koska kokee hyötyvänsä siitä poliittisesti. Yhdysvalloissa on myös valtavirran tiedotusvälineitä, kuten FOX News, jotka levittävät salaliittoteorioita säännöllisesti.”

Asuin Yhdysvaltain pääkaupungissa Washingtonissa vuodet 2016–2021 ja pääsin seuraamaan sikäläistä yhteiskuntaa ja politiikkaa aitiopaikalta. Kokemukseni perusteella Butterin arvioon on helppo yhtyä. Taistelu totuudesta eteni Trumpin kaudella vaiheeseen, jossa suurelle osalle kansasta ei ollut enää oleellista, mikä oli argumentin sisältö, vaan se, kuka argumentin esitti. Keskeistä ei ollut, oliko väite totta, vaan se, oliko väitteen uskomisesta ja levittämisestä hyötyä levittäjälle ja tämän edustaman viiteryhmän jäsenille. Ylipäätään voisi sanoa, että totuus itseisarvona on menettänyt merkitystään, mikä taas on avannut portit salaliittoteorioille. Yhdysvallat oli toki jyrkän polarisoitunut aikaisemminkin, mutta muutamassa vuodessa on ajautettu tilanteeseen, jossa kyse ei ole enää oikeistosta ja vasemmistosta, liberaaleista ja konservatiiveista, maaseudusta ja kaupungeista tai valkoihoisista ja etnisistä vähemmistöistä. Maan jakolinja kulkee tätä nykyä siinä, operoiko henkilö faktojen vai salaliittoteorioiden maailmassa.

Pienemmässä mittakaavassa kaikuja ilmiöstä on nähty myös Suomessa. Täälläkin moni uskoo QAnoniin, Trumpin ja tämän hengenheimolaisten puheisiin ja siihen, että koronavirus on maailmanhallitusta haikailevien illuminaattien juoni tai osoitus siitä, että Ilmestyskirjassa ennakoitujen lopun ajat ovat koittaneet. Myös retoriikka on muuttunut rajummaksi. Eduskunnassa meuhkataan natsipassista, internetissä levitetään surutta putinilaista propagandaa ja

Kivinokan kesäteatteri Helsingissä joutui poistamaan Upo-Nallelastennäytelmästäan rokotuskohtauksen kesällä 2021, kun salaliittoteorioihin uskovat ihmiset näkivät näytelmän osana globaalia koronahuijausta ja uhkasivat tulla pesäpallomailojen kanssa paikalle.⁷ Tilanne on eskaloitunut puskafarssista kauhuelokuvan puolelle. Salaliittoteoriat ja valheelliset narratiivit ovat tulleet osaksi arkea tavalla, jota ei olisi vielä muutama vuosi sitten uskonut todeksi.

Tästä monisyisestä ja intohimoja herättävästä ilmiöstä kirjoittamisen ensimmäinen haaste liittyy terminologiaan. Salaliittoja on ollut olemassa maailman sivu, ja ne ovat todellinen ilmiö: aina kun vähintään kaksi ihmistä suunnittelee salassa jotain, kyseessä on salaliitto. Termi salaliittoteoria sen sijaan pitää sisällään ajatuksen siitä, että väite ei todennäköisesti pidä paikkaansa ja että ”teoria” on kyhätty, jotta pohjaton väite saisi uskottavamman kehksen. Koko termi salaliittoteoria on siis monien mielestä jotenkin latautunut ja halventava. Ainakin se on laaja. Käytän sitä silti paremman puutteessa läpi teokseni siinä vakiintuneessa merkityksessä, että kyseessä on virallisen totuuden haastava versio tapahtumien kulusta, tulkinta, jota saatavilla olevien tietojen valossa ei yleisesti pidetä oikeana.

Salaliittoteorioista tuoreen *Red Pill, Blue Pill* -kirjan kirjoittanut tutkiva toimittaja David Neiwert ei pidä terminologiaan takertumista kovin oleellisena. Hänen mielestään englanninkielinen termi *conspiracy theory*, joka suomeksi käännetään yleensä muotoon salaliittoteoria, on akateemisten piirien kritiikistä huolimatta aivan toimiva, koska ihmiset ymmärtävät, mitä sillä tarkoitetaan.

”Salaliittoteoria ei ole tiedeyhteisön mielestä tietenkään hyvä termi, koska eihän niissä yleensä mitään teoriaa ole, enemmänkin ’villejä huhuja, jotka tempaisin hanuristani’ – se on aika pitkälle salaliittoteorian rakenne”, Neiwert nauraa tätä kirjaa varten antamassaan Zoom-haastattelussa kotonaan Seattlessa.

On myös niin, että välillä jollekin ilmiölle ei vain millään löydy kattavaa ja kaikkia tyydyttävää määritelmää, vaikka sitä kuinka

korkea-arvoisessa seurassa pohdittaisiin. Esimerkiksi Yhdysvalloissa yhä laajalti siteerattu määritelmä siveettömälle materiaalille on peräisin vuodelta 1964, jolloin korkeimman oikeuden tuomari Stewart Potter ilmoitti, ettei aio määritellä hardcore-pornoa sen tarkemmin, koska ”tunnistan sen kyllä kun näen sen”.⁸

Tämän kirjan tarkoitus ei ole esitellä kaikkia mahdollisia salaliittoteorioita tai käydä kattavasti läpi aiheen historiaa. Pyrkimyksenä on esitellä stewartpottermaisen subjektiivisesti valittuja moderneja salaliittoteoreetikkoja ja heidän ajatteluaan. Tarkastelun kohteena on etenkin se, miten populistisen politiikan ja sosiaalisen median nousu on muovannut salaliittoteorioita ja toisaalta myös tehnyt niistä entistä näkyvämpiä, poliittisempia ja vaarallisempia. Ideana on antaa haastatelluille ja siteeratuille ihmisille mahdollisuus avoimesti ja laveasti kertoa, miksi he uskovat niin kuin uskovat. Samalla kuitenkin käsitellään myös salaliittoteorioiden leviämisen aiheuttamia ongelmia, niiden keskinäisiä yhtäläisyyksiä ja sitä, miten ne vaikuttavat demokratiaan. Toisin sanoen, miksi ne tulee ottaa vakavasti.

Ensimmäisessä luvussa tutustumme muutamaan paljon huomiota saaneeseen, yksittäistä teemaa käsittelevään salaliittoteoriaan. Alan klassikko on litteän Maan teoria, jonka perusajatus on, että maapallo ei ole pyöreä, vaikka meille on niin koulussa opetettu. Tämä teoria johtaa väkisin lähes kaiken muunkin virallisen tiedon kyseenalaistamiseen. Sen jälkeen tutustumme tuoreempaan salaliittoteoriaan, jonka mukaan syyskuun 11. päivän terroriiskut Yhdysvalloissa vuonna 2001 eivät olleet Osama bin Ladenin johtamien al-Qaida-terroristien käsialaa, vaan Yhdysvaltain sisältä junailtu operaatio, jonka tavoitteena oli pehmittää maaperä sotaretkelle Irakiin. Luvun loppuksi käymme läpi koronaviruksen ympärille syntyneitä salaliittoteorioita, joita Suomessakin on levitetty vilkkaasti.

Toisessa luvussa käsittelemme laajempia ja ajallisesti pitkäkestoisempia salaliittoteorioita, kuten juutalaisiin kohdistuvaa

vainoa, Illuminatia ja pahamaineisen ”maailmanhallituksen” aiheuttamaa lähes vainoharhaista pelkoa. Näihin uskomuksiin liittyy usein kaikkia tapahtumia selittävä kokonaisteoria, jossa saat- ta olla mukana myös planeettamme ulkopuolisia toimijoita.

Kolmannessa luvussa uppoudumme salaliittoteorioiden ja us- konnon välisiin yhtäläisyyksiin ja mietimme, miksi niitä kohdel- laan julkisessa keskustelussa niin eri tavalla, vaikka molemmissa on kyseessä maailmanselityksestä, jota ei voida faktoin todentaa. Miksi usko ufoihin on ongelma, mutta usko Jeesukseen ei? Miksi ajatus siitä, että Illuminati on vastuussa kaikesta herättää enem- män vastustusta kuin ajatus siitä, että maailmaa hallitsee kaikki- valtias Jumala?

Neljännessä luvussa pureudumme QAnoniin, sosiaalisen me- dian luomaan uudenslaiseen interaktiiviseen ja joukkoistettuun sa- laliittoteoriaan, joka on samaan aikaan henkilökultti, leikki, arvoi- tus ja väkivaltainen poliittinen liike. Miten ihmeessä ajatus lapsia uhraavien satanistipedofilien globaalista verkostosta ja niitä vas- taan taistelevasta Donald Trumpin johtamasta digitaalisten sotu- rien armeijasta onnistui vakuuttamaan miljoonat ihmiset ympäri maailman ja ujuttautumaan osaksi Yhdysvaltain republikaanista puoluetta? Miksi liike ei kuollut, vaikka Qhiljeni?

Viidennessä luvussa selvitämme, miten toimii moderni sala- liittoteoria ilman teoriaa. Tarkastelemme myös sitä, miksi populis- tinen puhe valeutisista ei ole mediakritiikkiä, vaan salaliittoteo- ria totuuden konseptia vastaan ja todellinen uhka demokratialle. Mitä tapahtuu, jos jokaisella on ”oma totuus”?

Kuudennessa luvussa pohdimme, onko salaliittoteorioihin uskominen vääjäämätöntä ja kiinteä osa lajimme luontaista käy- töstä. Entä mikä on sosiaalisen median rooli näiden uskomusten levittämisessä? Mietimme myös, miksi salaliittoteoriat ovat niin koukuttavia ja miksi niitä tuntuu olevan kaikkialla. Onko peli me- netetty vai voiko niiden lumoa jotenkin vastustaa tai heikentää? Kaninkoloon on helppo pudota, mutta pääseekö sieltä myös pois?

Salaliittoteorioihin on syytä kiinnittää huomiota, vaikka yksittäisten väittämien sisällöstä ja epätieteellisistä argumenteista ei olisikaan järin kiinnostunut. Ilmiötä ei voi vain sivuuttaa, sillä salaliittoteoriat leviävät tehokkaasti ja vaikuttavat voimakkaasti. Heihinkin, jotka eivät mihinkään salaliittoteorioihin edes usko. Valheellisilla narratiiveilla ja salaliittoteorioilla pyritään nimittäin aivan tietoisesti vaikuttamaan poliittisesti, ja siksi niiden toimintalogiikka on syytä tajuta. Kukaan ei ole näille immuuni. Läheisen ihmisen auttaminen ylös kaninkolosta on niin ikään mahdotonta, jos ei ymmärrä, miksi hän on sinne pudonnut ja mikä salaliittoteoriassa on alun perin viehättänyt.

Mikään ei viittaa siihen, että salaliittoteoriat tai niihin verrattavat ajatusmallit olisivat ainakaan lähiaikoina katoamassa, tai edes vähenemässä. Niinpä niiden – ja niihin uskovien – kanssa on opittava elämään. Taistelussa totuudesta on tärkeä tietää, millaista salaliittoteoria-ajattelu on.

VOIKO JOKAISELLA OLLA OMA TOTUUTENSA?

Salaliittoihin uskoville mikään ei tapahdu sattumalta. Taustalla on aina jokin taho, joka uhkaa tuhota kaiken rakkaan. Salaliittoteorioita löytyy aina yksittäisistä tapahtumista kaiken kattaviin maailmanselitysmyytteihin. Usein ne limittyvät ja alkavat muovata kokonaista salaliittoteoreettista maailmankuvaa.

Modernit salaliittoteoriat ovat yhtä aikaa viraaleja ja globaaleja. Niissä ei enää luoda mitään vaihtoehtoista teoriaa, kiistetään vain yhteiset faktat. Eikä iso osa salaliittoteorioita levittävistä tahoista toimi hyvässä hengessä.

Markus Tiittula haastatteli lukuisia salaliittoihin uskovia, aihetta tutkineita ja siitä kirjoittaneita. Millainen on salaliittoteoreetikon maailmankuva? Miten kaninkoloon pudotaan? Ja mitä tapahtuu demokratialle, jos luottamus yhteiskunnan koossapitävänä voimana murenee?